

Марія ЛИЗАК,
orcid.org/0000-0002-8171-5352
магістр філології,
молодша наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) mariia.i.lyzak@lpnu.ua

ФОРМУВАННЯ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ВРАХУВАННЯМ МОВНОГО БАР'ЄРУ

У статті досліджено процес формування писемної компетенції під час вивчення української мови як іноземної та обґрунтовано причини виникнення мовного бар'єру в процесі здобуття навичок письма та способи його уникнення. Зазначимо, що тема мовного бар'єру в письмі ще не була об'єктом лінгводидактичних досліджень в аспекті навчання української мови як іноземної, що підтверджує її актуальність.

Автор розвідки ставить за мету з'ясувати основні проблеми формування навичок письма та проаналізувати причини мовного бар'єру під час вивчення української мови як іноземної.

Досліджено поняття писемної компетенції, з'ясовано винятковість цього виду мовленнєвої діяльності та його принципи навчання. Запропоновано перелік умов, які покращують процес набуття зазначеної навички. Названо необхідні навички для оволодіння письмом, типи вправ і чинники, залежно від яких класифікують писемні вправи.

Описано поняття мовного бар'єру під час вивчення іноземної мови. Проаналізовано причини такого явища та запропоновано способи його уникнення та поради, як ефективно розвивати писемну компетенцію.

Зроблено висновки, що процес набуття писемних компетенцій має звертати увагу на графіку, засвоєння правил орфографії, а також закріплення лексичних і граматичних навичок. Тривожності перед письмом можна уникнути завдяки правильній атмосфері під час заняття, регулярному відпрацюванні вправ, які допоможуть адаптуватися до реального письмового спілкування та вивченню якомога більше актуальних тем, необхідності. Додатково можна залучати технологічні можливості, однак свідомо працювати з помилками, фіксувати свої помилки в нотатки, додавати нові слова до системи лексичних карточок.

Перспективу дослідження автор статті вбачає у розвиненні теми дослідження, створенні більш різноманітної і структурованої системи використання зазначеної теми під час вивчення саме української мови у спеціалізованих та неспеціалізованих групах.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгводидактика, письмо мовний бар'єр.

Mariia LYZAK,
orcid.org/0000-0002-8171-5352
Master's of Philology,
Junior Researcher Fellow
International Institute of Education, Culture and Relations
with the Diaspora of National University "Lviv Polytechnic"
(Lviv, Ukraine) mariia.i.lyzak@lpnu.ua

FORMATION OF WRITTEN COMPETENCE WHILE LEARNING A FOREIGN LANGUAGE, TAKING INTO ACCOUNT THE LANGUAGE BARRIER

The article examines the process of forming writing competence while studying the Ukrainian language as a foreign language and substantiates the causes of the language barrier in the process of acquiring writing skills and ways to avoid it. It has been found that the topic has not been the subject of linguodidactic research and the aspect of Ukrainian as a foreign language learning, testifies to the relevance of the issue raised in the article.

The author aims to discover the concept of written competence, the exclusivity of this type of speech activity and the learning principles. We have suggested a list of conditions that improve the process of acquiring the specified skill. We have named the necessary skills for mastering writing, types of exercises and factors depending on which writing exercises are classified.

We have described the concept of a language barrier during learning a foreign language. And we have analyzed the reasons for this phenomenon, ways to avoid it.

In conclusion, the process of acquiring writing skills should pay attention to graphics, learning the rules of spelling, as well as consolidating lexical and grammatical skills. The students can avoid the fear of writing thanks to the right

atmosphere during the class, regular practice of exercises that will help adapt to real written communication, and studying as many relevant topics as possible. In addition, you can involve technological capabilities, but consciously work with mistakes, record your mistakes in notes, and add new words to the vocabulary card system.

The author sees the prospect of the research in scientific and methodological investigations devoted to the works of the research topic, the creation of a more diverse and structured system of using podcasting in the study of the Ukrainian language, as well as creating of the materials of the podcasts.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, linguodidactics, writing, language barrier.*

Постановка проблеми. Сучасні методи спілкування, зокрема у соціальних мережах, допомагають швидко висловлювати думку, застосовувати автоматичне виправлення слів і надиктовування, замість написання власноруч. Це допомагає заощадити час, однак не розвиває навички письма, а, навпаки, стає зародком мовного бар'єру. Формується страх перед власним висловлюванням, побудовою складних речень або спілкуванням без «розумних помічників». Для уникнення такої прірви необхідно розуміти, як формувати навички письма та які кроки породжують тривожність перед письмом.

Аналіз досліджень. Питання мовного бар'єру в контексті письма українські мовознавці не досліджували, однак дослідженню психологічного впливу на вивчення іноземної мови приділили увагу такі дослідники, як О. Барвенко, Т. Вербицька, О. Висоцька, І. Гродський, Н. Губарева, В. Мішак, Н. Рудик, Н. Сорока, І. Щербань. Зауважимо, що вивченням письма в курсі мови як іноземної, характеризованим вправ, призначених для розвитку техніки письма, й компетенцій, потрібних для створення писемного продукту займалися Т. Аношкова, Л. Байдак, В. Бебих, А. Бойко, Г. Борецька, Т. Вишнякова, І. Гальперін, Т. Глазунова, Г. Громова, О. Кіршова, Т. Корж, С. Литвин, Н. Склярєнко, Г. Скуратівська, О. Устименко та ін.

Мета статті – з'ясувати основні проблеми формування писемної компетенції та проаналізувати причини мовного бар'єру під час вивчення української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що продукувати щось важче, ніж бути реципієнтом. Саме в цьому й полягає складність продуктивних видів мовленнєвої діяльності, як-от письма, що й формує мовний бар'єр у студентів, які починають вивчати українську мову. Письмо – продуктивний вид мовленнєвої діяльності, пов'язаний із передаванням інформації у графічному літературному кодї. Його називають центральним видом мовленнєвої діяльності, оскільки він рівною мірою залежить від інших видів і однаково концентрує їх у собі, а написаний текст можна вважати продуктом одночасного функціонування всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності (Тарнопольський, 2008: 183). Така властивість означає, що письмо

є найкращим віддзеркаленням рівня володіння мовою, а отже сам процес письма викликає психологічний дискомфорт.

Навчання письма полягає у відпрацюванні дій, спрямованих на формування навичок письма, стосується корекції графіки, засвоєння правил орфографії, а також закріплення лексичних і граматичних навичок. Важливими для творення письмових текстів є вміння оформити текст, стилістичні вміння, вміння висловити думки в писемній формі, тобто забезпечувати цілісність (змістовну, композиційну, структурну), завершеність та адресованість текстів, композиційні вміння (Тарнопольський, 2008: 192).

Щоб опанувати письмо як вид мовленнєвої діяльності, потрібно застосовувати такі принципи навчання:

- 1) теоретичною схемою навчання письма є шлях від усного мовлення до писемного за порядком: слухання – говоріння – читання – письмо;
- 2) записують тоді, коли опановують проговорення і прочитання певних слів чи висловів, тобто схема черговості дій: проговорення/ читання – запис;
- 3) навчання письма добре допомагає вміння читати, зокрема короткі вправи під час тихого читання, міні-вправи під час читання вголос (Komorovska, 2005: 150).

Мовознавці Б. Тарнопольський та С. Кожушко визначили такі умови, які поліпшують ефективність методів навчання письма:

- інтегрованість з іншими видами мовленнєвої діяльності;
- поєднання дій з розвитку техніки письма з навчальними діями для оволодіння вміннями письма як виду мовленнєвої діяльності;
- використання різних за ознакою комунікативності/ некомунікативності видів вправ для вирішення різних завдань у навчанні письма;
- раціональне застосування вправ з різним ступенем керованості (повністю керовані, частково керовані та вправи з мінімальним керуванням);
- широке використання інформаційних технологій, зокрема для спілкування через інтернет і виконання спільних проєктів, пошуку інформації, для публікації студентських письмових робіт (Тарнопольський, 2008: 251).

Вправи для розвитку техніки письма поділяють залежно від того, які навички вони мають вдосконалити, на: орфографічні, лексичні, граматичні, пунктуаційні, фонологічні і графічні (Тарнопольський, 2008: 205). Без цих навичок неможливо написати логічно зв'язаний текст, який відповідав би нормам правопису і пунктуації, тож на початкових етапах навчання більше уваги приділяють формуванню таких компетенцій. Здебільшого під час розвитку техніки письма застосовують мікротексти, які зорієнтовані на формування конкретної навички для кращого засвоєння і перевірки відповідних знань.

Писемні вправи класифікують залежно від кількох чинників: етапу вивчення, обсягу діалогів, кількості учасників, рівня керування, наявності/відсутності опор, ігрових компонентів. Підсумою ознаки вправ для навчання письма:

1) вправи на письмо мають комунікативний характер;

2) більшість вправ не має ігрового компонента;

3) щодо кількості учасників: здебільшого вправи на вдосконалення техніки письма є індивідуальними, оскільки кожна з них студент виконує самостійно. Однак вправа стає груповою, коли викладач контролює або обговорює її виконання;

4) за рівнем керованості вправи можуть бути повністю або частково керованими, що зумовлено потребою відпрацювання навичок на основі повної усвідомленості;

5) залежно від наявності/ відсутності опор вправи на письмо можуть бути зовсім без них, зі спеціально створеними і з природними опорами.

Для загальної характеристики вправ важливим є чинник підходу до організації та проведення вправ. У сучасній методиці відомі такі підходи: текстовий, жанровий і процесуальний.

Текстовий підхід передбачає роботу над зразками писемних текстів, після чого за поданими зразками пишуть власний текст. Такий підхід вважають цілком зорієнтованим на продукт, тобто на результат написання тексту, який перевіряє та оцінює тільки викладач (Тарнопольський, 2008: 220). Такий метод можна застосовувати під час написання офіційних листів.

Жанровий підхід орієнтується на мету письмової комунікації. Залежить від того, які цілі потрібно досягнути у відповідному текстовому жанрі, тобто того, як можна «інтегрувати» адресанта і текст з адресатом для здійснення успішної комунікації. Цей підхід краще розвиває техніку письма, але також зорієнтований на кінцевий текст, який пише студент (Тарнопольський, 2008: 221).

Натомість процесуальний підхід робить акцент на процесі створення писемного тексту, на його численних переробках для досягнення бажаного комунікативного ефекту, а кінцевому результату приділяють менше уваги. Аналізують текст самі студенти, також більшу увагу приділяють змісту тексту, а не його формі. Процес написання поділяють на кілька етапів: підготовка, збір інформації, складання варіантів або чернеток тексту, рецензування та перероблення тексту, його редагування. На думку О. Тарнопольського, цей підхід забезпечує високий рівень творчої автономії, високу комунікативну орієнтацію, заохочує до творчого ставлення до роботи, розвиває процесуальну мотивацію (Тарнопольський, 2008: 222).

Для підтвердження рівня знань і створення навчальної програми застосовують Державний стандарт української мови як іноземної. Відповідно до нього розроблено вимоги знань й умінь для кожного рівня. Скажімо, на рубіжному і середньому рівнях студент уміє писати зрозумілі докладні тексти з кола власних зацікавлень, короткі тексти на маловідомі, пише приватні листи і ділові листи. Однак під час сертифікаційного тесту часто може виникнути проблема нерівномірного розвитку навичок і часто це стосується письма. Про таке явище детальніше описала Джесіка Абдельнур. Її батько зумів облаштувати свій бізнес в іншомовній країні, вільно говорив англійською, але мав певні пропуски знань у читанні та письмі. Це спричинило те, що під час сертифікаційного тесту виникли проблеми саме із письмом, адже йому бракувало навичок орфографії та граматики (Abdelnour: 52).

Причиною цього може бути мовний бар'єр – індивідуальна, суб'єктивна неможливість використання наявних знань. Це своєрідний психологічний бар'єр мовлення, що полягає у неможливості висловити свої думки, а також власну точку зору (Висоцька, 2015: 445). Зазвичай, коли мова йде про мовний бар'єр, то передусім йдеться про говоріння, однак не варто недооцінювати уникнення студентами письма через психологічні, лінгвістичні, культурні чи технічні передумови.

Психологічні труднощі студента виникають внаслідок недостатньої вмотивованості навчання, неадекватної самооцінки, несприятливої психологічної атмосфери в навчальній групі та відсутності навичок і вмінь, необхідних для реалізації процесу спілкування (Моргунова, 2020: 110). Побороти такі застереження найкраще з викладачем, який допоможе працювати над помилками та набутти впевненості. Варто бути обачним під час

роботи в групі, адже демотивувати студентів може різниця у швидкості засвоєння інформації чи компетенціях. Для уникнення такої ситуації варто приділяти значну увагу формуванню правильної атмосфери під час занять та деякі навички пропрацьовувати індивідуально.

Іншою причиною уникнення продукування власних думок у письмовій формі є лінгвістичні труднощі. До таких труднощів належить нестача лексичного запасу, проблеми з граматичним поєднанням слів, висловленням закінченої думки, труднощі в розумінні іноземної мови (Моргунова, 2020: 122). У цьому випадку найкращим рішенням є відпрацювання компетенції на практиці та робота над власними помилками, з метою їхнього уникнення в подальшому.

Ще одним видом мовних бар'єрів є культурний. Він полягає у культурних відмінностях щодо ідеології, переконань, норми, релігії, відкритості та ін. (Nurul Izlin Mat Razi, 2020: 40). Для цього важливо вивчати не лише лексичне та граматичне наповнення мови, а й розуміти її культурний контекст, звичаї та традиції. Також навчальний процес має готувати студентів до реальних ситуацій, які трапляються щодня, шляхом прогнозування та відпрацювання якомога більшої кількості типових ситуацій.

Останньою передумовою мовного бар'єру ми називаємо технологічну. Зважаючи на стрімкий розвиток технологічних можливостей, зокрема використання надиктовування замість друкування тексту, автоматичних інструментів, які закінчують чи виправляють слово, пропонують низку синонімів та багато іншого, засіб, створений покращувати буденність замінює потребу практикуватися у письмі в реальних ситуаціях. Це чудовий засіб для покращення письмового тексту, однак якщо робити цей процес неусвідомленим, то пам'ять не фіксує виправлення і студент не осмислює свої помилки, а отже може продовжити їх повторювати в майбутньому. Для оптимізації навчального процесу необхідно свідомо працювати з помилками, фіксувати свої помилки у нотатки, додавати нові слова до системи лексичних карточок тощо.

Науковці, які досліджували питання подолання мовних труднощів у вивченні іноземної мови, вважають що для вирішення цієї проблеми необхідне дотримання таких умов:

визнання наявності бар'єру й усвідомлення причин його виникнення;

пошук потужної мотивації для його подолання; визначення способів його подолання, зокрема залучення професіонала (Полякова, 2016: с. 27).

Зазначимо, ще одним цікавим й ефективним способом є використання методики едьютейнмент (education + entertainment) – педагогічної технології, яка полягає у сукупності сучасних технічних і дидактичних засобів навчання й заснована на концепції навчання через розвагу. Важливо, що тут акцент на простоті та захопленнях студента (Моргунова, 2020: 112). Для цього необхідно використовувати сучасні засоби, які можуть зацікавити, або обирати теми, які захоплюють студента. Мотивацією до письма може стати індивідуальне захоплення комп'ютерними іграми, соціальними мережами (тікток, процесом написання постів), коміксами та ін. Наприклад, попросити описати, як студент пройшов останній рівень в улюбленій грі. Його захоплення цим процесом навіть не дасть зрозуміти, що це також навчання, а бажання поділитися враженнями знищить тривожність.

Висновки. Під час навчання потрібно докладно пояснювати студентам особливості формату письмового тексту, який вони повинні створити, його структуру, композицію, складові, засоби висловлювання думки, забезпечення єдності й логічної зв'язності тексту. Для підвищення писемної компетенції доречно буде застосовувати різні методи, зокрема вільне письмо, мозковий штурм, складання списку ідей, візуальної карти майбутнього тексту, плану тексту тощо. Також варто правильно розподіляти увагу на видах мовленнєвої діяльності та стимулювати студентів до написання текстів без додаткового залучення допоміжних програм, але на теми, які цікаві студенту і знадобляться йому в реальній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висоцька О. Психологічні бар'єри під час вивчення іноземних мов: передумови формування та організація подолання. *Іноземна філологія*. Львів, 2015. Вип. 128. С. 285–291.
2. Моргунова Н.С., Приходько С.О. Мовні бар'єри і можливості їх подолання у процесі вивчення іноземної мови студентами технічних ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 30. Том 1. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 109–113.
3. Полякова Л. О. Умовляння подолання комунікативно-язикових бар'єрів в системі неязикового вищого образования. *Современные исследования социальных проблем*. 2016. № 1 (57). С. 23–30.
4. Тарнопольський О. Б., С. П. Кожушко Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською. Вінниця : Нова книга, 2008. 288 с.
5. Abdelnour J. The ESL Language Barrier: The Written Word vs. the Spoken Word. *Grassroots Writing Research Journal*. S. 51–60.

6. Komorowska H. *Metodyka nauczania języków obcych*. [Methodology of listening to speech languages]. Warszawa, 2005. S. 150–151.

7. Nurul Izlin Mat Razi, Noor Hanim Rahmat Barriers and motivation for learning English: a case study. *European Journal of English Language Teaching*. Bucharest, 2020. Vol. 6. S. 40–50.

REFERENCES

1. Vysotska O. *Psycholohichni bariery pid chas vyvchennia inozemnykh mov: peredumovy formuvannia ta orhanizatsiia podolannia*. [Psychological barriers during learning a foreign language: prerequisites for the formation and an organization of an overcoming], Lviv, 2015, Nr. 128, pp. 285–291 [in Ukrainian].

2. Morhunova N.S., Prykhodko S.O. *Movni bariery i mozhyvosti yikh podolannia u protsesi vyvchennia inozemnoi movy studentamy tekhnichnykh ZVO*. [Language barriers and opportunities to overcome them in the process of learning a foreign language by students of technical higher education institutions ZVO], Nr. 30, T. 1, Kherson, 2020, pp. 109–113 [in Ukrainian].

3. Poliakova L. O. *Uslovyia preodoleniia kommunykativno-yazykovykh barerov v systeme neiazыkovoho vьssheho obrazovaniia*. [Conditions for overcoming communication and language barriers in the system of non-linguistic higher education], 2016, № 1 (57), pp. 23–30 [in Russian].

4. Tarnopolskyi O. B. *Metodyka navchannia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv pysma anhliiskoiu movoiu*. [Methods of teaching students of higher educational institutions to write in English], Vinnytsia: Nova knyha, 2008, 288 p. [in Ukrainian].

5. Abdelnour J. *The ESL Language Barrier: The Written Word vs. the Spoken Word*. pp. 51–60

6. Komorowska H. *Metodyka navchannia jezykow obcyc*. [Methodology of teaching foreign languages], Warszawa, 2005. S. 150–151. [in Polish]

7. Nurul Izlin Mat Razi, Noor Hanim Rahmat Barriers and motivation for learning English: a case study. Bucharest, 2020, Nr. 6, pp. 40–50